

ПЕРЕДМОВА

К оли видавці у 2006 році звернулися до мене з пропозицією написати перемову до збірки поезій Катерини Мандрик-Куйбіди, яка на той час готувалася до друку, я взявся за це одразу. Пишучи, намагався бути відстороненим і давати об'єктивні характеристики, забувши, що пишу про маму: побоювався, що об'єктивно написати і оцінити те, що робила Катерина Мандрик-Куйбіда, мені не вдасться. Не знаю, чи я впорався з поставленим перед собою завданням, але, як висловився після прочитання Володимир Яворівський: «Так міг написати будь-хто. Шкода, що ти не написав так, як може написати лише син».

Радий, що у зв'язку з новим доповненим виданням творчого доробку Катерини Мандрик-Куйбіди мені випала нагода щось сказати як синові. Але тут я себе зловив на думці, що поганенько знаю її життя – вона про нього не розповідала.

Якось у 70-х роках я запитав маму, чому вона нічого нам не розповідає?

– Якби ти дав клятву, ти б її дотримувався?

– Так, – відповів я.

– То чому ти хочеш, щоб я робила інакше?

– Але, напевне, мені можна.

– Говорити треба не з ким можна, а з ким необхідно, – завершила мама розмову.

Отож мої знання про мамине життя почерпнуто в більшості не з її розповідей, а зі спогадів її побратимів, здебільшого почутих у дитинстві, архівних матеріалів і власних спостережень.

Найбільше оповідей я наслухався довгими суботніми зимовими вечорами, коли з довколишніх сіл до Болехова, де

ми тоді проживали, приїздили люди (мамині родичі чи знайомі) ярмаркувати і ночували у нас. Тоді допізна тривали розмови: обговорювались тогоденні проблеми, згадували минуле, оповідали про різні пригоди, в тому числі про повстанців. Коли доходило до цього – мама мене відправляла спати. Але я засинати не хотів і, затамувавши подих, дослухався до розмов у сусідній кімнаті.

На свята до нас приїздили колишні політв'язні, та коли починалися серйозні розмови, нас, малих дітей, відсилали побавитися надвір, але тих, хто навчався у старших класах, з кімнати не випрошували. У цих розмовах і дискусіях ми пізнавали історію України і історію боротьби за утвердження української державності, вчилися розуміти, що відбувається в країні. Найбільш запеклі суперечки точилися стосовно майбутнього: чи можливий розпад СРСР і за яких умов, і чи тільки зброєю можна вирішити українську проблему. Приїздили до нас і колишні політв'язні, які на той час проживали поза межами України. Спогади цих людей, їх аналіз подій формували мозаїку моїх знань про ОУН, УПА, про участь моїх батьків у визвольній боротьбі. Окрім тих, з ким батьки пройшли збройну боротьбу, підпілля, тюрми і табори, у батьківській хаті я чув Зенона Красівського, отця Ярослава Лесіва, Івана Данилишина, Михайла Мандрика, отця Володимира Серемчука та багатьох інших.

Після відновлення української держави наприкінці 90-х років у розмовах з мамою я раз-по-раз повертався до теми її спогадів. Вона довго не погоджувалася, але аргумент щодо необхідності зафіксувати традиції і побут бойків у 40-х роках минулого століття спрацював. Мама почала писати спогади у вигляді біографії, як власні свідчення про пережиті часи. Хвороба, на жаль, не дала їй можливості повністю завершити їх. Але написане охоплює період з кінця 30-х років минулого століття до 2003 року. Уже після смерті мами, переглядаючи її архів та прочитавши її спогади, зрозумів, що я не тільки не знав мамине життя, я не знав її...

Мамина доля є типовою долею галичанки середини ХХ століття. Але вона не зникла в тюрмах і таборах, як зникли тисячі приречених на смерть. Советська машина її не змогла. Ця маленька худенька жінка виявилася сильнішою від тюрем-катівень, таборів особливого призначення для особливо небезпечних злочинців, від усіх репресивних установ історичного матеріалізму, радянського імперіалізму і диктатури пролетаріату.

Вона витерпіла тортури і приниження, але вийшла з них не озлобленою і замкнутою в собі, а людиною, яка знає ціну гідності і життя. Яюсь я почув, що мама, молячись, просить Бога виправити душі тих, хто зробив її інвалідом. Після завершення молитви я спитав її, як вона може просити Бога про допомогу ворогам, які позбавили її здоров'я і забрали молодість?

– Кому потрібен лікар, здоровому чи хворому? – спитала вона мене.

– Звичайно, хворому.

– То я і прошу Бога виправити хворі душі, щоб ті люди стали корисними для суспільства...

Я її не просто любив. Я і Україну, і Бога сприймав через маму. Вона вибудовувала світ у мені, давала ключі до розуміння світу зовнішнього. Вона сполучала ці світи, створювала гармонію життя в нашій сім'ї і захищала нас від пропагованого радянського способу життя. Мама належала іншому світові – чарівному, привабливому, таємничому, який зміцнювала і відкрито протиставляла радянському. Завдяки їй ми жили в іншому середовищі, відмінному від навколишнього.

З раннього дитинства, скільки засягаю пам'яттю, мама виховувала нас на молитвах, піснях, казках, переказах, Біблії. Власне, Біблії не було. Були написані маминою рукою для нас молитви і біблійні оповіді. Біблію мама знала напам'ять і тлумачила її для нас.

Мама намагалася жити по Біблії і нас привчала до цього. Вона любила людей, була уважною до них: жоден жebraк,

який приходив до нас, не пішов ненагодованим і без хліба, кожен, хто приходив до неї за допомогою – отримував її...

Ми, діти, особливо любили і готувалися до свят Миколая, Різдва Христового, Шевченківських днів, Воскресіння Господнього. Кожен з нас до цих свят щось готував, щоб виголосити під схвальні оплески батьків і гостей та отримати похвалу і льодяники. У ці дні ми всією сім'єю ходили до церкви. Батько у вишитій сорочці, синіх шароварах, ми у вишиванках. І хоч у ті часи райком партії заставляв вчителів чергувати побіля церков, щоб відірвати дітей від релігії, ми ніколи не ховалися. Совісні вчителі намагалися нас не помічати.

Зі всіма, в тому числі з вчителями, мама віталася залежно від церковного календаря: «Слава Ісусу Христу, Христос народився чи Христос Воскрес». Свої переконання відстоювала і нас тому учила. Наука даром не пройшла. У 10-му класі, коли проходило анонімне анкетування, з 45 учнів тільки двоє у анкеті написали, що вірять в Бога. Одним із них був я і не приховував цього. Коли її згодом викликали до школи, вона сказала: «Я вірю в Бога і дітей так учила!».

З особливим пієтетом мама ставилася до науки і, відповідно, заохочувала нас учитися. Сама готувала нас до школи: навчала читати, проводити арифметичні дії. Не шкодувала грошей з дірявого сімейного бюджету (а жили ми бідно) для купівлі книг та навчальних приладів. Коли у 8-му класі я захопився радіотехнікою, мама придбала для мене, до речі єдиний на школу, радіоконструктор, який коштував 17 рублів, майже половину місячного сімейного бюджету. Найбільше шанувала книжки. Вважала їх найкращим подарунком. На моє 25-річчя подарувала 25 томів Івана Франка і першою ж їх прочитала. Першою вона прочитувала і більшість книг, які я придбавав, по філософії, мистецтву чи історії, при цьому роблячи закладки чи відзначаючи те, що на її думку варто прочитати мені.

Глибоко шанувала Романа Федоріва і любила його творчість. Якось після розмови з нею, він мені сказав:

«Дивовижна жінка. Я наче побував у дитинстві». Очевидно, він мав на увазі її чистоту, щирість і безпосередність.

Мама ніколи не мирилася з проблемами, не опускала рук. Свято вірила, що з Божою поміччю можна справитися з будь-якими клопотами і бачила у праці не лише джерело благополуччя, а й фізичного та морального здоров'я. Тому ми, діти, працювали, кожен виконуючи певні обов'язки, після виконання яких могли займатися особистим.

Мама не просто сповідувала цінності українства, вона була носієм його вартостей. Україна і мама – для мене одне і теж. Її очима я побачив минуле України, її очима дивився на сучасне і майбутнє. Українство для неї органічне – вона була україною і в духовному житті, і в побуті. Вишиті рушники, сорочки, запаски, камізельки, простирадла, наволочки, занавіски, штори, половики, килими – все в хаті виткано і вишито нею.

Вона мене виховувала українцем. Виховувала своїм життям, своїми вишиванками і піснями, переказами і притчами. Мама створила мене такого, яким я є, і вивела на дорогу, якою йду. Була рішуча і не поступлива, мала надзвичайно розвинене почуття відповідальності. Їй не було притаманне подвійне мислення чи роздвоєність. Коли у 1989 році після виступів на мітингах у мене з'явилися проблеми з КДБ, мама, дізнавшись про це, відреагувала просто: «Ми своє відсиділи – тепер ваша черга».

Освіту здобувала по тюрмах і таборах. Знала німецьку, польську, естонську, литовську мови. Вивчала французьку. Мама себе ніколи не вважала поетом. Стверджувала, що вона не вартує того і називала прізвища тих, хто, на її думку, є поетом. Мала феноменальну пам'ять: могла годинами цитувати Біблію чи рядки улюблених поетів.

До слова ставилася як до Бога – ніколи не говорила неправди і зайвого не говорила. Свої погляди і думки відстоювала за будь-яких обставин. Мама не могла пройти повз неправду, не відреагувавши. Яюсь у 1986 році вона поверталася зі Львова до Болехова автобусом «Львів–Моршин»,

у якому їхало багато курортників із Росії. Хтось із них непоштиво висловився про Бандеру і бандерівців, назвавши їх бандитами. Вона піднялася з першого ряду, у якому сиділа, і ставши обличчям до пасажирів спитала: «Це Бандера з бандерівцями прийшов у Росію, чи ви прийшли сюди? Це Бандера з бандерівцями убивав українців і вивозив їх на Сибір чи це робила радянська влада?». До Моршина у автобусі запанувала мовчанка...

Кожної неділі зранку, одягнувши вишиту сорочку, йшла до церкви. Повернувшись додому і трохи перепочивши, сідала за стіл і писала: записувала відомі їй колядки, пісні, весільні обряди. Вірші свої читала неохоче навіть мені. Вперше повністю її вірші я прочитав уже після її смерті, переглядаючи акуратно списані нею зошити. Написаним вона не хвалася, хіба що згаданими старовинними піснями.

Вперше мама прочитала публічно свої вірші у будинку культури міста Болехова на представленні літературного альманаху митців Долинщини. Вечір вів поет Олесь Дяк – ініціатор і упорядник. Саме він у середині 90-х років, спілкуючись із мамою, переконав її відібрати десяток її віршів і зі своєю передмовою опублікував їх у журналі «Дзвін». Мама з пам'яті продекламувала кілька віршів, а далі попросила, щоб я прочитав щось із списаного нею зошита. На той час вона уже майже нічого не бачила: глаукома позбавила її зору і навіть на сцену я її вивів під руку.

Підірване в тюрмах і таборах здоров'я вимагало з собою рахуватися. Але коли їй ставало легше, їхала в село, яке любила, щоб поспілкуватися з людьми і горами чи уточнити якусь строфу з пісні. Поки сестри Бандери проживали у Козаківці навідувалася до них. Жила активним суспільним життям і намагалася допомогти у вирішенні громадських проблем. Зверталася з їх приводу до органів державної влади і редакцій газет. Активно працювала в «Меморіалі», а з відновленням незалежності України – в Братстві ОУН-УПА та «Союзі українок». Любила працювати зі школярами, навчаючи їх українському народному мистецтву і традиціям.

Особливу увагу приділяла патріотичному вихованню молоді, насамперед солдатів. Разом з іншими союзницями організувала для них різні вечори, відзначення державних і релігійних свят, виступала перед ними з відповідними лекціями.

Своєю боротьбою, своїм словом, своїм життям вона зміцнювала українство. Вона боролася за українську культуру не тільки словами. Мама нею дихала, жила і щиро ділилася з іншими. Вона допомагала іншим знайти себе в українстві, повернутися до нього.

Її поетичні рядки, її життя сповнене боротьби, вірю, допоможуть не одному відчутти себе українцем.

Василь Куйбіда